

Wprowadzenie

W dzisiejszych czasach, gdy zasady niezawisłości, niezależności i nieusuwalności sędziów obowiązują w zasadzie we wszystkich nowoczesnych państwach¹, zagadnienia związane z zakończeniem czynnej służby sędziowskiej stały się, zwłaszcza w Polsce, jednym z bardziej interesujących dylematów prawnokonstytucyjnych. Brak jest bowiem jednolitego stanowiska co do tego, czy w ogóle powinno następować zakończenie tej służby, a jeżeli tak, to w jaki sposób. Nie bez znaczenia jest przy tym możliwość ingerencji innych władz we władzę sądowniczą; wszak to na ogół legislatura bądź egzekutywa decydują o okresie pełnienia przez sędziego jego urzędu. W tym zaś sensie, w kontekście ustrojowych gwarancji odrębności władzy sądowniczej², przyjmuje się na ogół, iż niezależność tej władzy może być zapewniona co najmniej na dwa sposoby:

- 1) poprzez mianowanie sędziów na stanowiska czynne dożywotnio,
- 2) poprzez mianowanie sędziów na stanowiska czynne do czasu osiągnięcia przez nich wieku emerytalnego lub wystąpienia innych zdarzeń uniemożliwiających służbę, ewentualnie poprzez mianowanie sędziów na stanowiska czynne na okres stosownej kadencji³.

Zasygnalizować trzeba, iż każda z tych opcji ma zagwarantować sprawowanie urzędu sędziowskiego z poszanowaniem zasady trójpodziału władz, tj. bez ingerencji innych władz, których aktywność powinna zakończyć się z chwilą określenia zasad nawiązywania stosunku służbowego i faktycznego jego nawiązania. Przyjęcie odmiennego rozwiązania mogłoby stwarzać niebezpieczeństwo uzależnienia władzy sądowniczej od innych władz, w tym od władzy politycznej, co w państwach demokratycznych nie powinno być dopuszczalne⁴.

¹ McNollgast, Conditions, s. 105 i n.

² A. Seibert-Föhr, Richterbestellung im Verfassungswandel, s. 130–156.

³ F. van Dijk, F. van Tulder, Y. Lugten, Independence of Judges, s. 3 i n.

⁴ G. Canivet, La conception, s. 1 i n.

Należy zauważyć, iż z reguły wybierany jest drugi model wyznaczania ram służby sędziowskiej, polegający na zakończeniu pełnienia czynnej służby wraz z upływem określonego czasu bądź wystąpieniem przyszłego zdarzenia. W państwach demokratycznych zazwyczaj czas pełnienia służby sędziowskiej jest limitowany wiekiem, po osiągnięciu którego sędzia zaprzestaje czynności orzeczniczych, bądź kadencyjnością sprawowania urzędu. W praktyce zdarza się, że występują oprócz nich inne powody zakończenia służby, chociażby utrata możliwości zajmowania stanowiska sędziowskiego ze względów zdrowotnych⁵. Taki model służby sędziowskiej, choć nie jest to model obowiązujący wszędzie, i we wszystkich organach władzy sądowniczej, zdaje się jednak obecnie odpowiadać panującym standardom i oczekiwaniom. Doświadczenie życiowe podpowiada, iż po osiągnięciu określonego wieku (powszechnie uważanego za emerytalny) aktywność ludzka – co do zasady – staje się mniejsza niż w wieku produkcyjnym⁶. Okoliczność ta nie pozostaje bez znaczenia dla zakończenia czynnej kariery sędziowskiej i jest brana pod uwagę przez poszczególnych ustrojodawców, którzy muszą zdecydować, czy pozwolić sędziemu orzekać aż do śmierci, czy też ograniczyć taką możliwość, a jeśli tak, to w jaki sposób? Innymi słowy, rozważenia wymaga to, czy powoływać sędziów na ich stanowiska dożywotnio, czy też do czasu osiągnięcia określonego wieku, upływu określonej kadencji bądź spełnienia innej przesłanki. Konsekwencją tych decyzji jest konieczność ustalenia, czy sędziowie niepełniący już obowiązków orzeczniczych mogą wykonywać inne czynności w wymiarze sprawiedliwości (a jeśli tak, to jakie) i czy powinni mieć zagwarantowany odrębny od powszechnego system zabezpieczenia społecznego. Poszczególni ustawodawcy powinni wskazać nie tylko to, co przemawia za przyjęciem tego rodzaju rozwiązań prawnych, ale także ustalić, czy odrębny rodzaj zabezpieczenia społecznego może wpływać na niekwestionowane standardy sprawowania władzy sądowniczej, takie jak niezawisłość, niezależność i nieusuwalność. Warto rozważyć, czy takie mechanizmy w dzisiejszych czasach są niezbędne. Odnotowania wymaga, iż opisane powyżej kwestie stanowią tylko wybrane problemy, których rozwiązania powinien wskazać ustawodawca, rozstrzygając powyższy dylemat prawnokonstytucyjny, zwłaszcza

⁵ I. Raczkowska, Stan spoczynku, s. 43 i n.

⁶ T.A. Judge, R.L. Klinger, L.S. Simon, *Time Is on My Side*, s. 92–107.

w przypadku zamiaru dokonania zmiany modelu sprawowania władzy sądowniczej.

Dotychczasowe doświadczenia poszczególnych systemów prawnych zdają się wskazywać, iż przedmiotowy dylemat natury konstytucyjnej może zostać rozwiązany przy zastosowaniu kilku koncepcji. Tradycje prawnokonstytucyjne wielu państw ujawniają, że jednym ze spotykanych na tym tle rozwiązań jest tzw. „sędziowski stan spoczynku”, stanowiący specjalny rodzaj zabezpieczenia społecznego tej grupy zawodowej. Polega on na zaprzestaniu przez sędziego czynnej służby po osiągnięciu przez niego maksymalnego wieku orzeczniczego bądź ziszczeniu się innych przesłanek, przy zachowaniu wielu elementów dotychczasowego statusu. Różni się on od powszechnego systemu zabezpieczenia społecznego m.in. tym, iż przechodząc w ten stan, sędzia nie traci swojej dotychczasowej pozycji ekonomicznej i społecznej – nadal pozostaje sędzią, tylko że „w stanie spoczynku”. W państwach demokratycznych to podstawowa alternatywa dla rozwiązań przewidujących możliwość dożywotniego sprawowania czynnej służby sędziowskiej.

Należy podnieść, iż takie ukształtowanie rozwiązań prawnych w ustawodawstwach wielu państw ma służyć w szczególności uniezależnieniu sędziego od innych władz już w trakcie pełnienia czynnej służby. Perspektywa stosownego zabezpieczenia materialnego, jak również możliwość korzystania z innych sędziowskich atrybutów po zakończeniu podstawowej aktywności zawodowej – we wskazanym ujęciu – stanowić ma jedną z gwarancji nieusuwalności z urzędu, niezawisłości i niezależności w podejmowaniu decyzji co do rozstrzygnięcia konkretnych spraw, które toczą się przed sądem⁷. Z tej przyczyny paradygmat stanu spoczynku, który może występować w poszczególnych systemach prawnych pod różnymi nazwami, stosowany jest dzisiaj w większości państw demokratycznych, co zdaje się być konsekwencją gwarancji niezależności władzy sądowniczej wyrażanej na poziomie międzynarodowej ochrony praw człowieka i krajowych regulacji konstytucyjnych. Standard, który w tej mierze funkcjonuje, jest ważnym elementem należytego sprawowania władzy publicznej przez sędziów.

⁷ B. Stępień-Załuśka, *Niezawisłość sądownictwa*, s. 135 i n.

Obecnie jednak należy się zastanowić, czy sędziowski stan spoczynku powinien nadal pozostać niezbędnym elementem sprawowania władzy sądowniczej, a także jakie są jego determinanty i możliwości ukształtowania. Zaznaczenia bowiem wymaga, iż od zaprojektowania pierwszych regulacji prawnych w tym zakresie nastąpiła istotna zmiana stosunków społecznych, której nie można zignorować.

O ile obowiązujące na świecie w tym zakresie rozwiązania prawne już *prima facie* zdają się wychodzić naprzeciw oczekiwaniom środowisk sędziowskich i zabezpieczać sędziów na czas, gdy ci nie mogą bądź nie chcą czynnie sprawować swoich obowiązków jurysdykcyjnych, o tyle w odczuciu niektórych sędziowski stan spoczynku to instytucja, którą należy traktować jedynie jako przywilej – niekoniecznie niezbędny we współczesnych państwach demokratycznych. Należy zatem zadać sobie pytanie, czy sędziowski stan spoczynku to faktycznie tylko przywilej, czy jednak niezbędny element nowoczesnych demokracji, opartych na standardzie nieusuwalności z urzędu, niezależności i niezawisłości? Zdaniem Autorki kwestia ta wymaga zbadania ze szczególnym uwzględnieniem regulacji obowiązujących w Polsce. Na tym tle zarysowuje się bowiem potrzeba nowej, kompleksowej, krytycznej analizy naukowej, zwłaszcza że dotychczas dorobek nauki polskiej odnosił się do tej problematyki zaledwie w niewielkim zakresie. W obiegu wydawniczym pojawiają się zaś ostatnio przede wszystkim wypowiedzi publicystyczne, sygnalizujące różne niedoskonałości obecnego rozwiązania normatywnego, które także inspirują do przemyśleń teoretycznoprawnych.

Z tego względu podczas analizy zagadnienia problemowego brano pod uwagę to, że sędziowski stan spoczynku może rodzić skrajne odczucia społeczne oraz że nie zawsze przekonania społeczne muszą być odzwierciedlone w przepisach prawa konstruujących zasady organizacji wymiaru sprawiedliwości danego państwa⁸. O ile bowiem problemy sprawowania władzy sądowniczej to ciągle dylematy przede wszystkim krajowe, o tyle członkostwo państw współczesnych w takich gremiach, jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy czy wreszcie Unia Europejska, musi wymuszać i w praktyce wymusza ustandaryzowane podejście do kluczowych zagadnień także i w tym obszarze. Z uwa-

⁸ Zob. np. J. Jończyk, Prawo zabezpieczenia, s. 225 i n.

gi na to postanowiono ustalić w niniejszym opracowaniu, czy w zakresie sędziowskiego stanu spoczynku można mówić o takim standardzie, a jeżeli okazałoby się że tak, to spróbować standard ten odtworzyć i odnieść do obowiązujących w prawie polskim przepisów prawa.

Nie ulega wątpliwości, że w Polsce obowiązuje regulacja, wedle której sędzia wraz z osiągnięciem wieku uważanego przez ustawodawcę za emerytalny bądź na skutek innych okoliczności uniemożliwiających mu czynne sprawowanie urzędu, przechodzi w stan spoczynku. Jest to rozwiązanie, które skutkuje obowiązkiem zakończenia przez sędziego jego aktywności zawodowej, sędzia przestaje wówczas pełnić obowiązki judykacyjne. Instytucja ta powróciła do polskiego porządku prawnego wraz z uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r. i będących jej konsekwencją zmian wprowadzonych do poszczególnych ustaw regulujących organizację władzy sądowniczej. Jej obowiązywanie oznacza więc – co do zasady – przymusową zmianę statusu sędziego ze stanu czynnego na stan spoczynku. Podobnie jak w innych systemach prawnych, sędzia nie przestaje przy tym być sędzią, jest nim nadal z tą różnicą, że „w stanie spoczynku”. Zmienia się zatem charakter stosunku prawnego, w jakim sędzia pozostaje. Nie zmienia się natomiast to, że sędzia jest w dalszym ciągu elementem systemu sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Instytucja ta, skutkująca m.in. pozbawieniem sędziów możliwości wykonywania funkcji orzeczniczych, a jednocześnie przyznająca im określone uprawnienia różnicujące ich od innych niepełniących już obowiązków zawodowych obywateli, nie była dotychczas – jak powyżej wskazano – szeroko omawiana w rodzimej literaturze. Jedyne dostępne w tej mierze opracowania mają charakter komentarzowy bądź podręcznikowy i w rezultacie nie analizują przyczyn wprowadzenia tego rozwiązania do prawa polskiego, jego zasadności czy jego znaczenia i funkcji. Nie wskazuje się także charakteru prawnego praw i obowiązków sędziego w stanie spoczynku, tak by ewentualnie możliwe było rozważenie i ustalenie, czy sędzia w stanie spoczynku w jakikolwiek sposób może naruszać swoim zachowaniem dobro wymiaru sprawiedliwości i godzić w przyznaną mu pozycję, co mogłoby skutkować ewentualnym pozbawieniem sędziego tego stanu. To zaś wydaje się niezmiernie istotne z punktu widzenia dalszego obowiązywania tej podstawowej w organizacji i funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości instytucji.

Z powyższych powodów uznano za konieczne dokonanie analizy, czy obecne uregulowanie sędziowskiego stanu spoczynku w Polsce jest rozwiązaniem właściwym, pozwalającym na efektywne funkcjonowanie władzy sądowniczej w naszym kraju. Z jednej bowiem strony stan spoczynku stanowi swoistą formę zabezpieczenia społecznego, która zapewnić ma godną egzystencję sędziego po osiągnięciu określonego wieku, albo po zrealizowaniu się innych okoliczności uzasadniających przejście sędziego w stan spoczynku. Istnienie tych gwarancji tworzy dla sędziego stan szczególnej ekspektatywy zachowania stanu majątkowego i finansowego zbliżonego do tego, który mu przysługuje w okresie pełnienia urzędu. Ma więc na celu ochronę osób piastujących ten urząd. Z drugiej zaś strony stan spoczynku stanowi przymusową rezygnację z wykonywania czynności orzeczniczych, uniemożliwiając sędziemu dalszą aktywność zawodową przede wszystkim z uwagi na osiągnięcie określonego wieku. Wiek ten, określony w Polsce w sposób niejednolity – w zależności od rodzaju sądu, w którym sędzia zajmuje stanowisko (ustawa określa wiek kobiety sędzi w sądzie powszechnym na 60 lat, w pozostałych wypadkach na 65 lat, przy czym wprowadza także możliwość wydłużenia tego wieku maksymalnie do 70 lat oraz wcześniejsze przejście w stan spoczynku już w wieku 55 lat), staje się więc przeszkodą w dalszym piastowaniu urzędu, nawet pomimo wyrażenia przez danego sędziego woli dalszego orzekania.

W powyższym zakresie na świecie obowiązują rozmaite rozwiązania. Są wśród nich takie, które są analogiczne do regulacji polskiej, a także takie, które przykładowo pozwalają na wydłużenie kariery orzeczniczej nawet do czasu śmierci sędziego. Na takim tle zasadność obowiązywania polskiej regulacji – bez zbadania jej celowości i efektywności – zdaje się być co najmniej wątpliwa. Nie ulega zatem wątpliwości, że jest to inspiracja dla podstawowego celu pracy, polegającego na zbadaniu celowości i zasadności obowiązywania w Polsce regulacji prawnych kształtujących sędziowski stan spoczynku w ich aktualnym brzmieniu, ze wskazaniem wad i zalet obecnych konstrukcji, oraz poszukiwaniu rozwiązania optymalnego, z uwzględnieniem normatywnej postaci tej instytucji spotykanej w innych państwach, w których władza sądownicza jest niezależna od innych władz. By tego dokonać konieczne stało się wskazanie modelowych rozwiązań spotykanych na świecie na poziomie ustaw zasadni-

czych i regulacji prawnomiędzynarodowych oraz odniesienie zauważonych w tym zakresie koncepcji do prawa polskiego, co w konsekwencji pozwoliło na zidentyfikowanie kluczowych kontrowersji identyfikowalnych w perspektywie pożądanych regulacji. Realizacja tak określonego podstawowego zadania badawczego zezwala przy tym na krytyczną ocenę instrumentów prawnych kształtujących sędziowski stan spoczynku w Polsce i uprawnia do teoretycznego wyjaśnienia wyzwań stawianych przez zmieniającą się rzeczywistość wymiarowi sprawiedliwości. Na tym tle możliwe jest też postawienie nowych tez i hipotez w kontekście możliwości wykorzystania sędziów osiągających określony wiek (uważany na ogół za emerytalny) dla celów służących należytemu funkcjonowaniu i sprawowaniu władzy sądowniczej.

W tym kontekście w niniejszym opracowaniu podjęto próbę wykazania, iż sędziowski stan spoczynku jest niezbędnym elementem systemu prawnego w państwach, w których władza sądownicza jest niezależna od innych władz, w tym także i w Polsce. Szczególny status władzy sądowniczej wymaga bowiem gwarancji nieusuwalności sędziów oraz ich niezależności i niezawisłości w rozstrzyganiu spraw i wymierzaniu sprawiedliwości. Tylko wówczas, gdy sędzia ma gwarancję, iż po podjęciu stosownej decyzji procesowej nie zostanie złożony z urzędu, a urząd ten będzie mógł pełnić zasadniczo do czasu, gdy ze względu na stan zdrowia, utratę sił czy zaawansowany wiek nie będzie to już możliwe, po czym zapewni się mu porównywalne atrybuty życia jak za czasów, gdy pozostawał w czynnej służbie, władza sądownicza funkcjonuje należyście. W przeciwnym bowiem razie władza sądownicza może być poddana nieuzasadnionej ingerencji innych władz, co w prosty sposób prowadzić może do jej uzależnienia i przez to niewypełnienia jej podstawowego zadania w państwie demokratycznym, którym jest rzetelne sprawowanie wymiaru sprawiedliwości.

Dla zrealizowania tak określonego zadania badawczego i zweryfikowania postawionej tezy głównej niniejszej rozprawy, niezbędne było sięgnięcie do ustawodawstwa obcego i prawa międzynarodowego, które kształtują konstytucyjnoprawny status sprawowania władzy sądowniczej i wyznaczają ważne wzorce dla poszczególnych ustawodawców. Z tego względu eksploracji poddano przede wszystkim wytyczne funkcjonujące na tle przyjętej przez ONZ Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

oraz postanowień MPPOP i EKPCz, której stronami są państwa członkowskie Rady Europy, czy regulacje prawne obowiązujące w prawie UE. Wszystkie te rozwiązania kreują standardy niezbędne dla uzyskania statusu niezależnego i bezstronnego sądu, wpływając w ten sposób na przestrzeganie praw człowieka, w tym prawa do sądu, w państwach demokratycznych⁹. To zaś było punktem wyjścia dla prowadzenia poszukiwań naukowych dotyczących sędziowskiego stanu spoczynku w prawie konstytucyjnym państw obcych. Poszukiwania te miały na celu ustalenie, czy i jak standard międzynarodowy wynikający z aktów prawnych dotyczących ochrony praw człowieka jest realizowany w porządkach prawnych państw trzecich, tj. Stanów Zjednoczonych Ameryki, Australii, Niemiec, Francji i Węgier. Rozwiązania prawne przyjęte w tych państwach oraz w Polsce zostały poddane analizie porównawczej. Zaznaczenia wymaga, iż wybór tych państw nie był przypadkowy. Stany Zjednoczone Ameryki i Australia to systemy anglosaskie, których standardy funkcjonowania państwa i sprawowania władzy publicznej są niezmiennie często wskazywane jako wzór godny naśladowania. Należało więc zweryfikować, w jaki sposób systemy te podchodzą do współczesnych zasad sprawowania wymiaru sprawiedliwości, w tym nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziów. Konieczne stało się ustalenie, czy rozwiązania prawne występujące w omawianym zakresie w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Australii mogą służyć za wzór dla innych państw, w tym także dla polskiego ustawodawcy. W odniesieniu do Niemiec i Francji należy mieć na uwadze, że są to wiodące państwa Unii Europejskiej oraz członkowie Rady Europy, których wpływ na polski system prawny, w tym w zakresie prawa konstytucyjnego, jest niekwestionowany. Z tego względu zasadne było dokonanie analizy przepisów porządków prawnych obowiązujących w tych państwach przez pryzmat podstawowych zasad sprawowania władzy sądowniczej, ich postrzegania oraz roli sędziowskiego stanu spoczynku w tych demokracjach. Szczególną uwagę należało również poświęcić – z uwagi na gruntowną, szeroko komentowaną na arenie międzynarodowej reformę organizacji władzy sądowniczej (dotyczącą m.in. sędziowskiego stanu spoczynku) – porządkowi prawnemu przyjęte-

⁹ Por. A. Seibert-Fohr, *European Standards*, s. 161–169; L. Müller, *Judicial Independence*, s. 461–486.

mu na Węgrzech, będących członkiem UE i Rady Europy¹⁰. Odnotowania wymaga, iż wprowadzone w ostatnich latach węgierskie rozwiązania prawne były przedmiotem orzeczeń wydanych przez organy międzynarodowe, w tym ETPC i TSUE¹¹. Zdaje się, iż komparystyczne zaprezentowanie przedmiotowej problematyki jest niezbędne do podjęcia próby stworzenia optymalnego teoretycznoprawnego modelu sędziowskiego stanu spoczynku i jego determinantów, a także próby dokonania oceny konkretnych rozwiązań krajowych i rozważenia, czy sędziowski stan spoczynku jest obligatoryjnym elementem systemu prawnego w państwach, w których władza sądownicza jest niezależna od innych władz.

Z funkcjonowaniem sędziowskiego stanu spoczynku wiązą się również inne problemy prawnokonstytucyjne. Jednym z nich jest choćby automatyzm działania regulacji ustawowej i w rezultacie pozbawiania sędziów funkcji orzeczniczych. Zmiana stosunku służbowego może bowiem w pewnych przypadkach stanowić rodzaj ingerencji w sprawowanie władzy sądowniczej przez przedstawicieli innych władz. Ustawodawca zawsze może dokonać zmiany przepisów prawa i wprowadzić stosowne modyfikacje do sędziowskiego stosunku służbowego, w szczególności poprzez określenie na nowo zasad przechodzenia w stan nieczynny czy pozbawienia funkcji orzeczniczych oraz powierzenie w tym celu władzy wykonawczej odpowiednich instrumentów prawnych, co zresztą w ostatnim czasie miało miejsce także i w Polsce. Nie ulega zatem wątpliwości, iż konieczne jest zbadanie charakteru prawnego stosunku określanego mianem sędziowskiego stanu spoczynku (ze wskazaniem głównych jego elementów oraz ich wpływu na ustrojową pozycję sędziego pozostającego w tym stanie), jak też ustalenie, czy i na jakich zasadach przenoszenie sędziów w ten stan może być dokonywane przez przedstawicieli innych władz, tak by było to zgodne z obowiązującymi standardami, zwłaszcza zaś wspomnianymi zasadami nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziów. Prowadzone w tym zakresie rozważania mają na celu potwierdzenie kolejnej tezy, tj. że ustrojowa pozycja sędziowskiego stanu spoczynku może stanowić gwarancję nieusuwalności, niezależności i niezawisłości piastowania urzędu sędziego, będąc istotnym atrybutem osób zajmujących ten urząd, ale tylko pod warunkiem od-

¹⁰ Por. A. Sadecki, In a State of Necessity, s. 10 i n.

¹¹ D. Kosar, K. Sipulova, The Strasbourg Court, s. 83–110.

powiedniego ukształtowania przepisów ustawowych w kierunku wskazania konkretnych przesłanek przechodzenia sędziów w stan spoczynku i uwzględniania woli dalszego zajmowania urzędu wyrażanej przez sędziego, a nie funkcjonowania na tym tle rozwiązań prawnych umożliwiających dowolne, arbitralne podejście. Tezie tej towarzyszą dwie podstawowe hipotezy badawcze odnoszące się do prawa polskiego. Pierwsza z nich związana jest z twierdzeniem, iż przyjęcie przez ustawodawcę nowych rozwiązań w kontekście regulacji sędziowskiego stanu spoczynku jest w prawie polskim niezbędne, gdyż obecna konstrukcja nie odpowiada potrzebom władzy sądowniczej i nie realizuje w odpowiedni sposób zasad nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziowskiej, odbiegając przy tym od regulacji konstytucyjnych i ustawowych spotykanych także w innych państwach, jak również od dającego się zrekonstruować standardu międzynarodowego. Z kolei druga z hipotez swoje źródło znajduje w stanowisku, wedle którego należyte zapewnienie przestrzegania zasad nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziów w Polsce nastąpiłoby właśnie m.in. na skutek wprowadzenia do przepisów ustaw regulujących organizację sprawowania władzy sądowniczej zasad przechodzenia w stan spoczynku precyzyjnie regulujących przesłanki takiego przechodzenia, z poszanowaniem woli osób piastujących urząd sędziego i kryteriów obiektywnych.

W celu realizacji powyższych zamierzeń niniejsze opracowanie podzielono na kilka rozdziałów. Wskazane założenia ukształtowały układ pracy w taki sposób, by można było dokonać prawidłowej weryfikacji sformułowanych tez i hipotez badawczych.

W rozdziale pierwszym zaprezentowano aktualny model funkcjonowania władzy sądowniczej w systemie trójpodziału władzy. W szczególności wskazano, jak model ten ewoluował, jaka jest współczesna rola sądów i sędziów oraz, czy istnieją dla obecnego systemu sprawowania wymiaru sprawiedliwości jakieś alternatywy i jak wyglądają obecne gwarancje należytego sprawowania przez sędziów władzy publicznej w państwach demokratycznych. Omówiono również współczesną strukturę sądownictwa w wybranych systemach prawnych w celu zobrazowania, że współczesna rola sądów i sędziów, w zależności od szerebła sądownictwa i rodzaju sądu, może być różna, przez co i uprawnienia sędziów – w tym sędziowski stan spoczynku – mogą być zróżnicowane. Taki układ tej jed-

nostki redakcyjnej ma jednocześnie na celu: po pierwsze – wprowadzenie w problematykę sprawowania władzy sędziowskiej przez sędziów, po drugie – określenie, dlaczego zasady nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziów to dzisiaj niekwestionowane paradygmaty tej władzy, po trzecie – ustalenie, czy sędziowski stan spoczynku to element, który może wpływać na postrzeganie realizacji tych zasad w konkretnym systemie państwowym.

Rozdział drugi pracy poświęcono problemowi konstytucjonalizacji sędziowskiego stanu spoczynku. Odniesiono się w tym zakresie do ustaw zasadniczych wybranych państw obcych i Konstytucji RP. Na tym tle określono determinanty, które wpływają na przyjęcie konkretnej koncepcji sędziowskiego stanu spoczynku w ustawodawstwie zwykłym, przy jednoczesnym uwzględnieniu standardów wynikających z aktów prawnych odnoszących się do tego problemu w obrębie działalności ONZ, Rady Europy i UE. Są to bowiem wzorce, z których powinni czerpać legislatorzy, kształtując wewnętrzny porządek prawny swoich systemów prawnych. O ile bowiem sprawowanie władzy sędziowskiej na terytorium poszczególnych państw jest ich autonomicznym przywilejem, a żadne państwo obce w to sprawowanie władzy nie powinno ingerować, o tyle niektóre międzynarodowe zobowiązania poszczególnych państw, związane przede wszystkim z przynależnością do organizacji międzynarodowych i współlistnieniem oraz współdecydowaniem o wielu istotnych sprawach w polityce międzynarodowej, niejako wymuszają podporządkowanie się standardom kształtującym sprawowanie władzy sędziowskiej także w wymiarze krajowym. Mając na uwadze, że sędziowski stan spoczynku to element sprawowania przez sędziów władzy sędziowskiej, w rozdziale tym przedstawiono te międzynarodowe standardy, które w największym zakresie mogą wpływać i wpływają na kształt krajowych regulacji prawnych konstruujących sędziowski stan spoczynku. Pozwoliło to na podjęcie próby wskazania określonego paradygmatu regulacji ustawowych z zakresu sędziowskiego stanu spoczynku w oparciu o zrekonstruowany konstytucyjny i prawnomiędzynarodowy standard. Konsekwencją tego było wskazanie ewentualnej ścieżki poszukiwań optymalnego rozwiązania sędziowskiego stanu spoczynku dla ustawodawcy, który chciałby w tym zakresie dokonać zmian własnego stanu prawnego. W rozdziale tym dokonano także prezentacji wyników przeprowadzo-

nych na potrzeby niniejszej pracy badań społecznych dotyczących oczekiwań obywatelskich względem ustawowej regulacji sędziowskiego stanu spoczynku¹². Opinia społeczna powinna pełnić ważną rolę przy kształtowaniu tego rodzaju regulacji prawnych¹³. Stąd w rozdziale tym zamieszczono stosunkowo obszernie rozważania z tego obszaru. Co istotne, do wyników niniejszych badań odniesiono się w dalszych częściach pracy w celu obiektywizacji dokonanych obserwacji co do aktualnego kształtu normatywnego sędziowskiego stanu spoczynku w Polsce.

Rozdział trzeci pracy to z kolei eksploracja dróg dojścia do urzędu sędziego w wybranych państwach, w tym w ustawodawstwie polskim. W szczególności określono charakter prawny nawiązywanego stosunku służbowego, w tym zwrócono uwagę na czas trwania czynnej służby w kontekście sędziowskiego stanu spoczynku. Analiza ta – ze względu na niejednorodność rozwiązań obowiązujących w poszczególnych państwach i w obrębie poszczególnych sądów – pozwala bowiem na ustalenie, czy sędziowski stan spoczynku to atrybut odnoszący się do wszystkich sędziów, czy też tylko do niektórych.

Z niniejszą jednostką redakcyjną ściśle powiązany jest kolejny rozdział pracy, który poświęcony jest prezentacji obszaru przesłanek przechodzenia przez sędziów w stan nieczynny, a zatem zmiany czynnego stosunku służbowego w stan spoczynku. Przedmiotem badań w rozdziale czwartym są szczegółowe rozwiązania dotyczące przyczyn zezwalających w analizowanych systemach prawnych na dokonanie zmiany stosunku służbowego sędziego, w tym przejście sędziego w stan spoczynku, podstaw normatywnych i trybu takich decyzji, z uwzględnieniem rozwiązań fakultatywnych i obligatoryjnych, jak też ogólnym określeniem możliwych skutków prawnych takiego przejścia. Prezentacja tych zagadnień pozwala na odniesienie powodów przenoszenia sędziów w stan spoczynku do konstytucyjnych zasad nieusuwalności, niezależności i niezawisłości sędziów, a w rezultacie na dokonanie oceny rozwiązań funkcjonujących w praktyce.

¹² Tego rodzaju badania prowadzone pod kątem analizy przeobrażeń organizacji wymiaru sprawiedliwości zdają się nabierać w Polsce szerszego znaczenia. Zob. A. Machnikowska, O niezawisłości sędziów, s. 431 i n. Zob. także B. Kociolowicz-Wiśniewska, B. Piłitowski, S. Burdziej, Ocena polskiego sądownictwa, s. 5 i n.

¹³ Por. A. Machnikowska, W krzywym zwierciadle?, s. 165–209.